บทที่ 4
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

ก. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ จำแนกได้ 2 ประเภท คือ ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่หมดสิ้น และทรัพยากรธรรมชาติที่หมดสิ้นไปได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์มากที่สุด ได้แก่ ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ และแร่ธาตุต่างๆ ประเทศใดมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และได้รับการบุกเบิกพัฒนาจะช่วยส่งเสริมให้มีความมั่นคงมากกว่าประเทศที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับดิน ดินมีความสำคัญต่อการเกษตรกรรมอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเกษตรกรต้องอาศัยดินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ประเทศใดมีดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกจะช่วยส่งเสริมการกสิกรรมให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูง เป็นเขตที่มีประชากรเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่น มีฐานะและความเป็นอยู่ดี ดังนั้น ดินจึงมีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์หลายประการ คือ

ก. ดินช่วยในการยังชีพและการเจริญเติบโตของมนุษย์ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

ข. ดินช่วยให้พืชเกิดและมีชีวิตอยู่ได้ เช่น ใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวเป็นที่เก็บน้ำให้อากาศแก่รากพืช และให้อาหารธาตุแก่พืช

ค. ดินใช้ผสมกับวัตถุดิบอื่นสำหรับใช้ในการก่อสร้างและทำวัตถุเครื่องใช้ เช่น ทำอิฐ ปูนซิเมนต์ ถ้วยชาม ฯลฯ

ปัญหาและคุณภาพของดินที่ไม่เหมาะแก่การเกษตรกรรม ทำให้ได้ผลผลิตต่ำ และมีผลต่อภาวะเศรษฐกิจของประชากรในภูมิภาคนั้น ประเทศใดประสบปัญหาเรื่องคุณภาพของดินต่ำ ต้องทำการปรับปรุงคุณภาพของดินด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อแก้ไขสถานภาพทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น

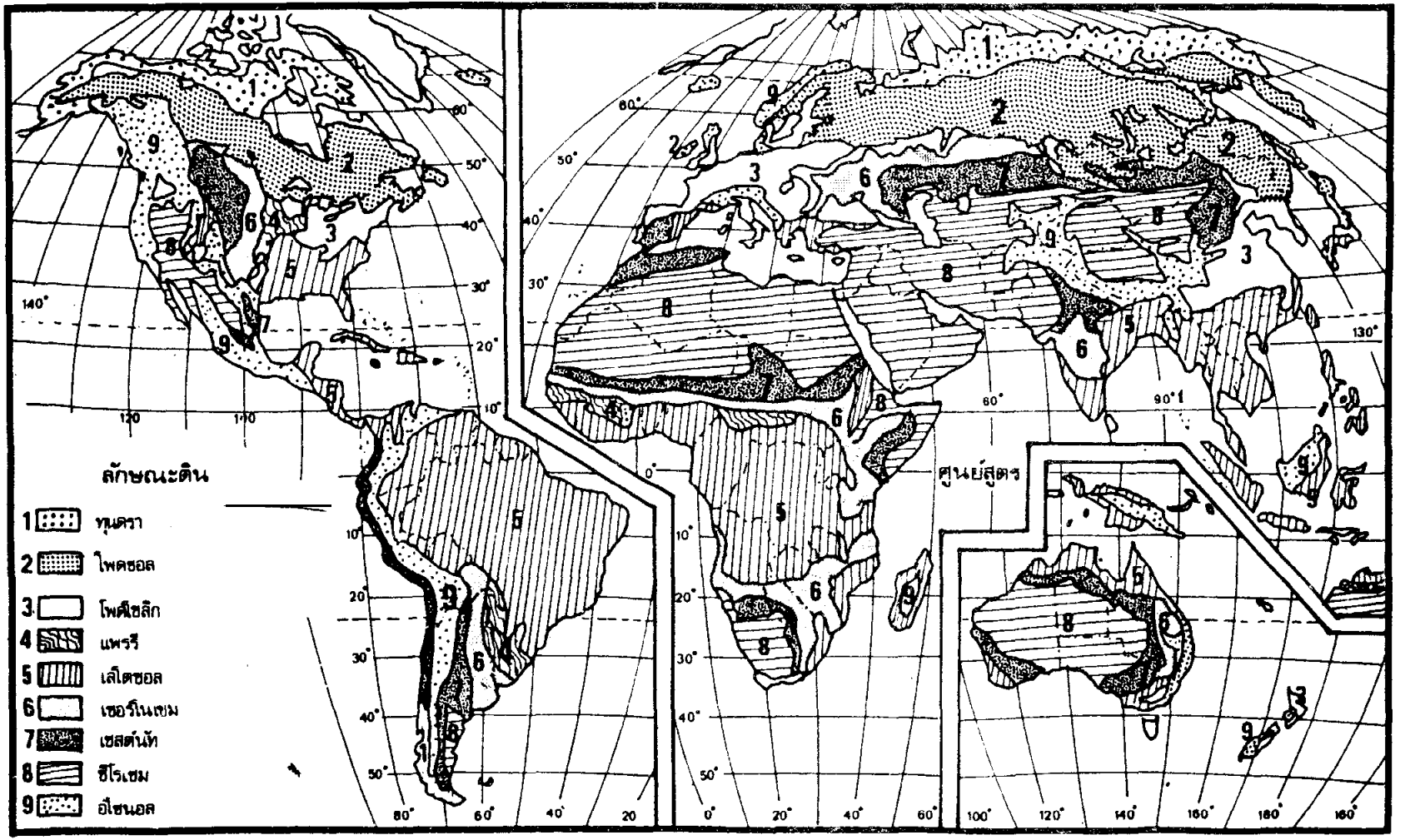

ดิน : ลักษณะของดินในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก

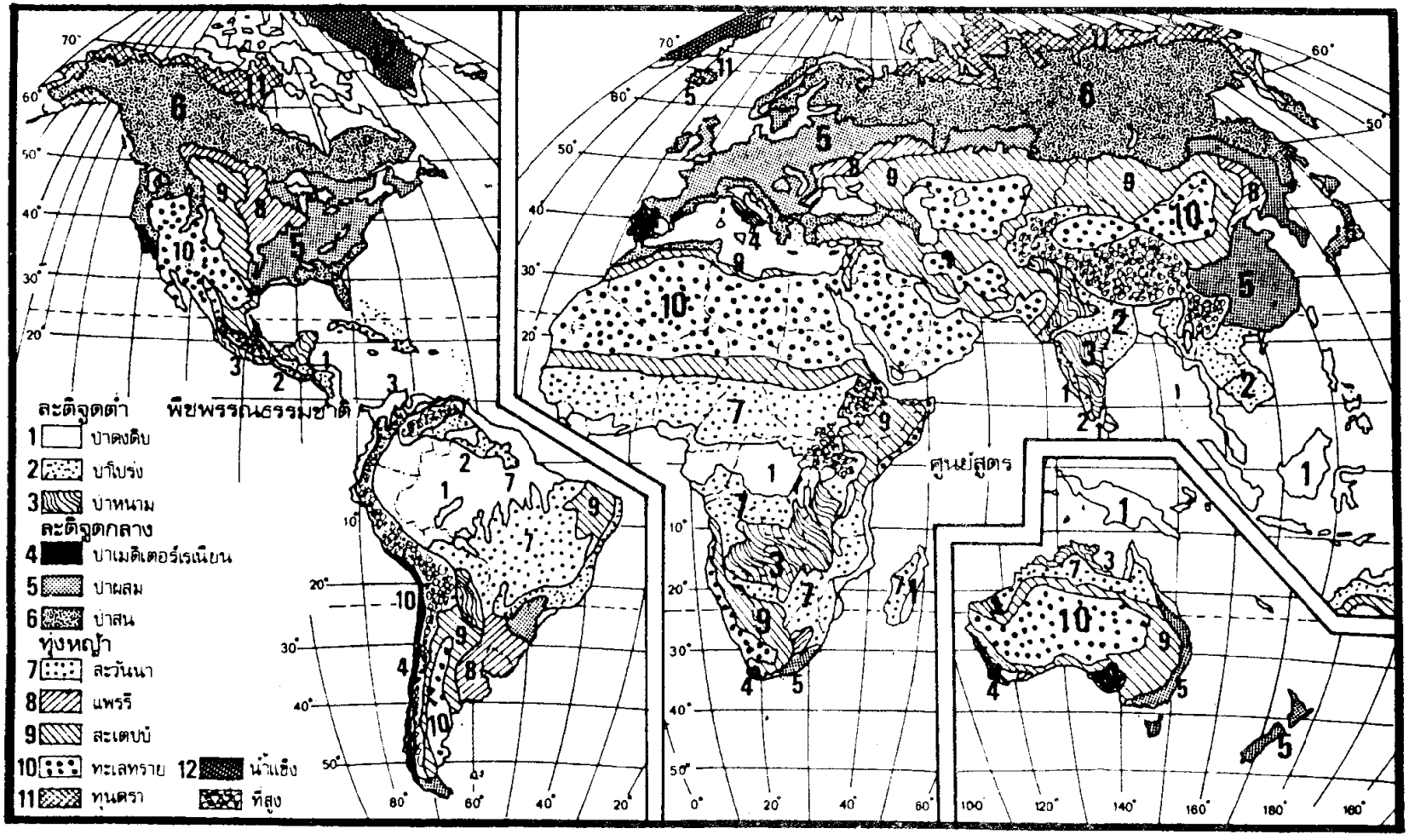

พืชพรรณธรรมชาติ : พืชพรรณธรรมชาติชนิดต่าง ๆ ในภูมิภาคของโลก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับป่าไม้ หรือพืชพรรณธรรมชาติ

ป่าไม้ให้คุณประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนี้

1. ใช้ในการก่อสร้างและเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องเรือนเครื่องใช้ ทำรั้ว ทำไม้หมอนรถไฟ เสาเข็ม เสาไฟฟ้า และอื่น ๆ เป็นต้น

2. เป็นแหล่งอาหาร เช่น หน่อไม้ ดอก ผล อื่น ๆ ได้แก่ ชัน เปลือกไม้

3. ใช้เป็นเชื้อเพลิง และส่งเป็นสินค้าออก

4. ให้ความชุ่มชื้น บ้องกันอุทกภัย และให้มนุษย์มีอาชีพ

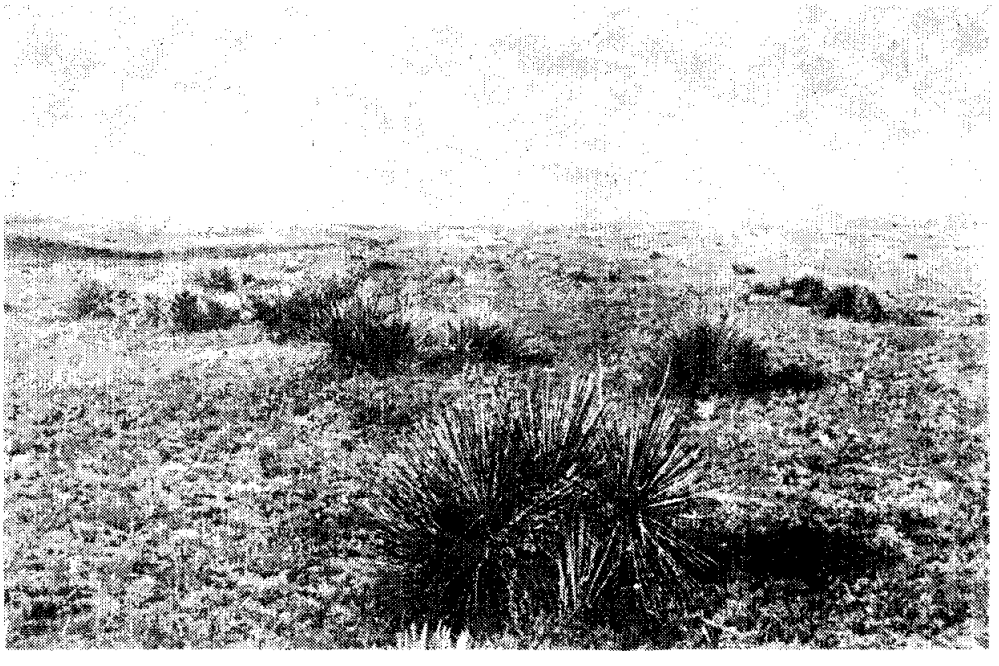

ลักษณะพืชพรรณธรรมชาติในเขตทะเลทราย

3. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ธรรมชาติ

สัตว์ป่า หมายถึง สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีใครเลี้ยงดูและเป็นเจ้าของ มีชีวิตอยู่อย่างอิสระตามธรรมชาติ ได้แก่ สัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำและนกทุกชนิด

คุณประโยชน์ของสัตว์ป่ามีดังนี้

1. ประโยชน์ทางตรงได้ใช้เนื้อเป็นอาหาร และส่งเป็นสินค้าออก เช่น ลิง นก สัตว์เลื้อยคลาน นอกจากนี้ยังมีส่วนต่างๆ ได้แก่ หนัง เขา งาช้าง ขน ขี้ผึ้ง หนังงู รังนก ฯลฯ ส่วนประโยชน์ทางอ้อมสัตว์ป่าช่วยรักษาดุลย์ธรรมชาติพอเหมาะ และเกิดคุณประโยชน์แก่มวลมนุษย์ เช่น ช่วยกำจัดแมลง หรือหนอนซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของพืช

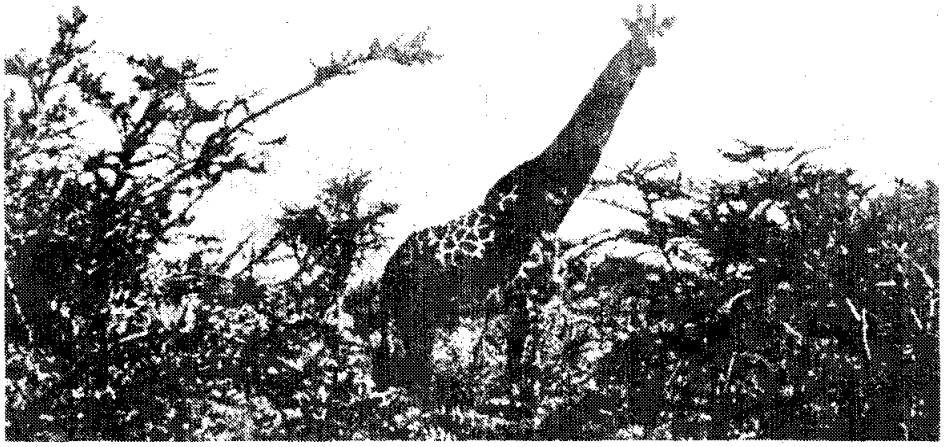

พืชพรรณธรรมชาติในเขตสะวันนา

2. ประโยชน์ด้านนันทนาการ ได้แก่ ช่วยปรุงแต่งให้มีความงามตามธรรมชาติ เช่น สี เสียงร้อง รูปร่างและท่าทางแปลกๆ

3. ประโยชน์ทางด้านวิชาการ ได้แก่ การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ป่า โดยนำมาใช้ทดลองในกิจการแพทย์ การสำรวจอากาศ ฯลฯ

4. ประโยชน์ในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของคุณภาพดิน เพราะสัตว์ป่าถ่ายมูลทิ้งไว้ ทำให้ดินมีแร่ธาตุอุดมเพิ่มขึ้น เหมาะแก่การเพาะปลูก

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง ให้ประโยชน์ทั้งทางตรง และทางอ้อม

4. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับน้ำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ น้ำฝน น้ำท่า หรือน้ำผิวพื้นและน้ำใต้ดิน คุณประโยชน์ของน้ำมีดังนี้

1. ในด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ใช้ในกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง และการอุตสาหกรรม

2. ในด้านสังคม ประชากรใช้น้ำเป็นหลักในการตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำสำคัญ เช่น ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ลุ่มน้ำไทกริส ยูเฟรติส คงคา สินธุ ฯลฯ เพื่อใช้น้ำบริโภคอุปโภค การเกษตรกรรม และการคมนาคมขนส่ง

3. ในด้านการเมือง ใช้แม่น้ำเป็นแนวพรมแดนธรรมชาติเป็นเส้นทางเดินทัพ และป้องกันการรุกรานจากข้าศึก

5. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับแร่ธาตุ

ทรัพยากรแร่ธาตุมีความสัมพันธ์กับมนุษย์มากตั้งแต่สมัยโบราณ จนถึงปัจจุบัน และมีความเกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต ทรัพยากรแร่ธาตุในโลกมีประมาณ 1,600 ชนิด สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากกว่า 200 ชนิด แต่ที่สำคัญมี 3 ชนิด คือ

ก. แร่โลหะ ข. แร่เชื้อเพลิง ค. แร่อโลหะ

คุณประโยชน์ของแร่ธาตุ มีดังนี้

1. การสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เครื่องใช้ พลังงานและเชื้อเพลิง เครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องจักร ฯลฯ

2. เป็นสินค้าออกและช่วยให้คนมีอาชีพ

6. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอากาศ

ปัจจุบันมีประชากรเพิ่มขึ้นเป็นเหตุให้กิจกรรมด้านอื่นๆ ขยายตัวตาม เช่น โรงงานอุตสาหกรรม การใช้เครื่องจักร รถยนต์ ฯลฯ อันเป็นสาเหตุให้เกิดอากาศเป็นพิษ ซึ่งมีอันตรายต่อสุขภาพและระบบทางเดินของลมหายใจอย่างยิ่ง จำเป็นต้องร่วมมือและช่วยกันป้องกัน เพราะถ้าขาดอากาศที่บริสุทธิ์แล้ว สุขภาพของมนุษย์จะปราศจากความแข็งแรง ก่อให้เกิญปัญหาประชากรด้อยคุณภาพได้ นับว่าอากาศเป็นสิ่งจำเป็นต่อระบบลมหายใจของมนุษย์อย่างยิ่ง

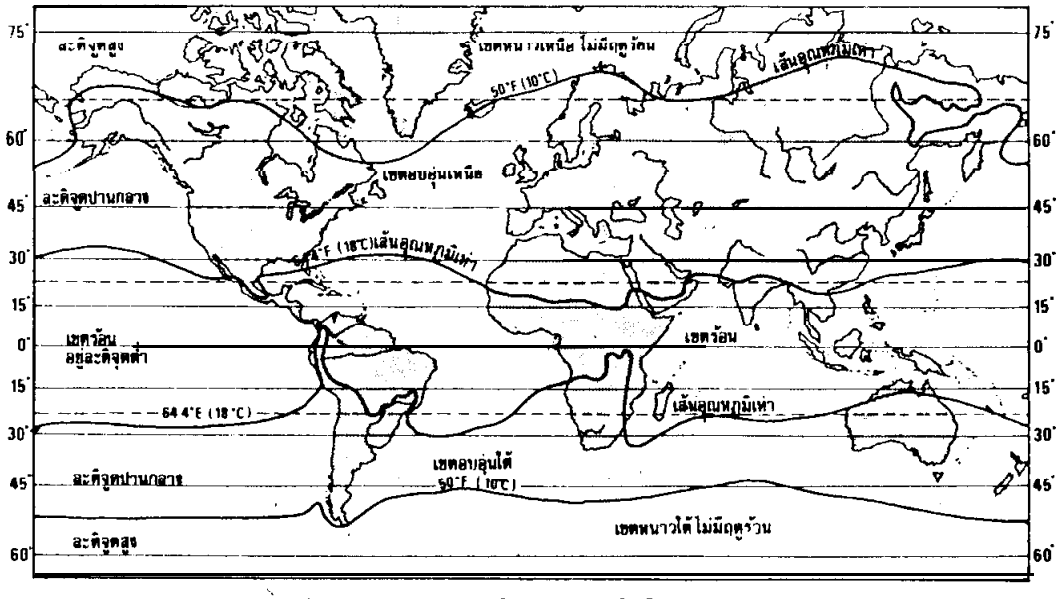

ความแตกต่างของลักษณะภูมิอากาศในเขตต่างๆของโลกโดยยึดอุณภูมิเป็นหลัก

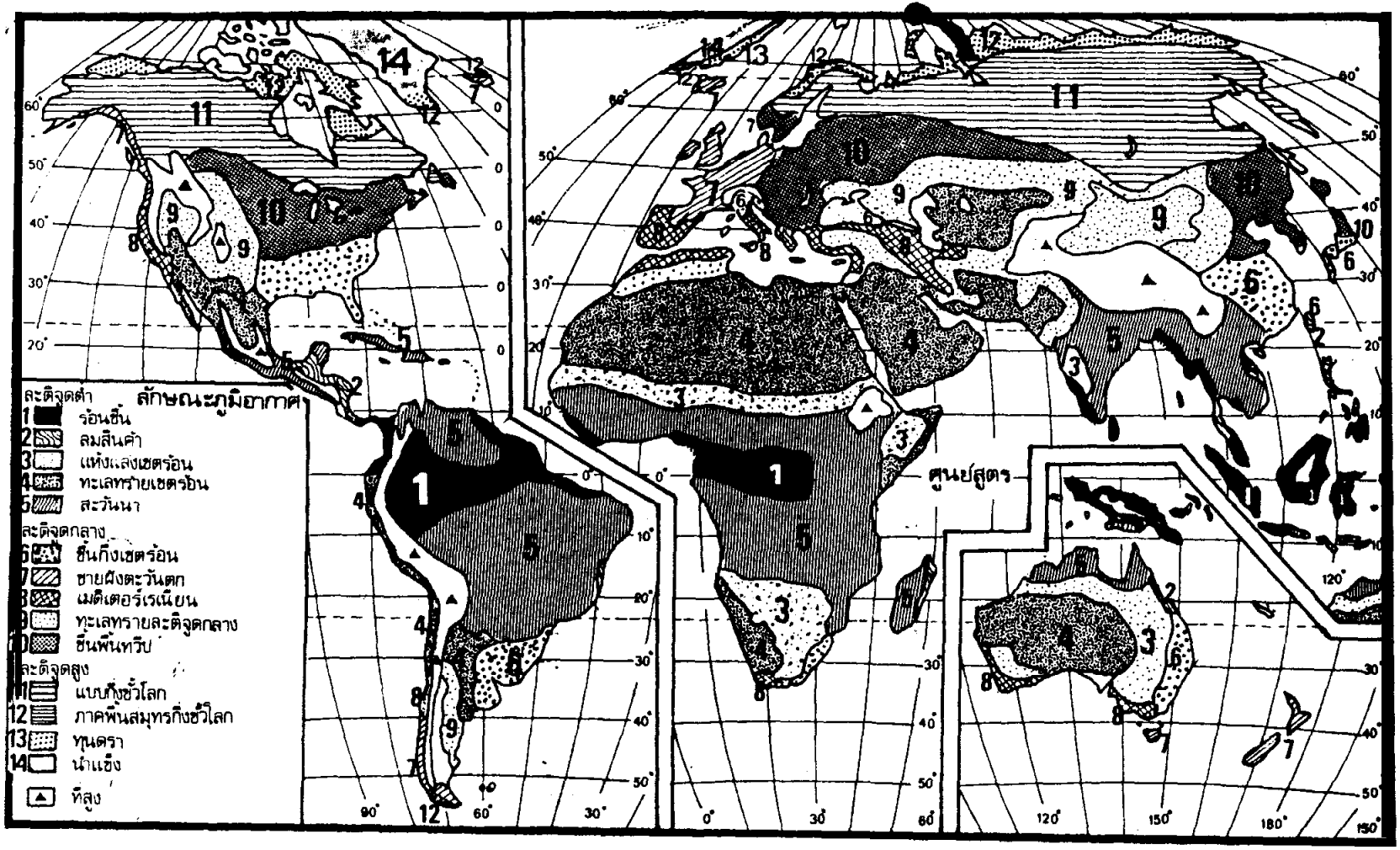

ลักษณะภูมิอากาศ : เขตภูมิอากาศในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันก็นับว่ามีความสำคัญไม่น้อยเพราะมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีชีวิตอันเป็นสมบัติล้ำค่าของประเทศและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางเสริมสร้างและทำลาย การอนุรักษ์ทรัพยากรประชากรต้องป้องกันการว่างงาน พยายามส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ เช่น การค้าขาย การเกษตรกรรม ฯลฯ ส่งเสริมการศึกษา จัดบริการต่าง ๆ ให้เหมาะสม

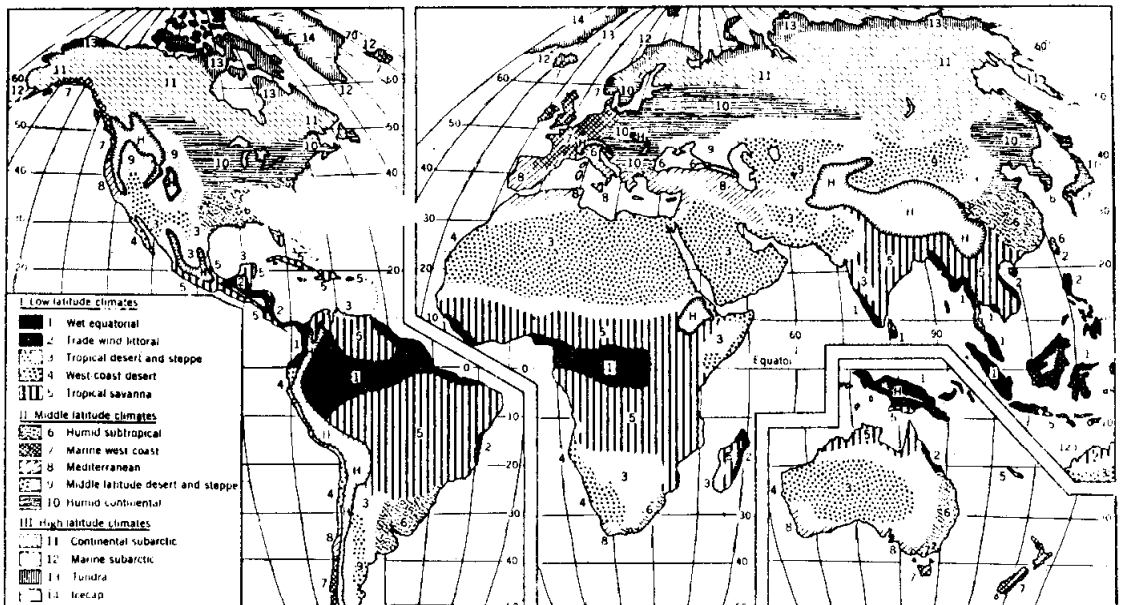

การจำแนกเขตภูมิอากาศของโลกเป็น 14 เขต และเขตภูเขา

ข. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายและความมีระเบียบ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของมนุษย์โดยตรงทั้งที่เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรม* จำแนกได้ 2 ประการ คือ

วัฒนธรรม คือ แบบแผนในการดำเนินชีวิตที่มนุษย์เรียนจากสังคมและปฏิบัติสืบต่อกันมาซึ่งแต่ละแห่งมีแบบฉบับของตนเองแตกต่างกันออกไป

1. วัฒนธรรมทางขนบธรรมเนียมประเพณี

2. วัฒนธรรมทางความเจริญด้านวิทยาการ

1. วัฒนธรรมทางขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียม คือ การปฏิบัติตนตามโอกาสต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความนิยมของแต่ละสังคม เช่น การแสดงความเคารพในลักษณะต่าง ๆ การพักผ่อนในเวลาว่าง

การทำผิดขนบธรรมเนียมไม่ถือว่าเป็นเรื่องรุนแรงเท่ากับการผิดประเพณี

ประเพณี คือ สิ่งที่สังคมยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมา และเป็นเรื่องของส่วนรวมที่มีกิจกรรมร่วมกัน เช่น ประเพณีการแต่งงาน การบวชนาค โกนจุก รดน้ำศพ ประเพณีรดน้ำสงกรานต์ ฯลฯ

ผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามประเพณีจะเป็นที่รังเกียจและไม่พอใจต่อสังคมนั้น ๆ

ขนบธรรมเนียมประเพณีจึงถือว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีทั้งที่สัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมและไม่สัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม ได้แก่ การสร้างที่อยู่อาศัยของประชากรในทวีปเอเชียจะแตกต่างกับที่อยู่อาศัยของประชากรในทวีปยุโรป เพราะสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน ประชากรที่อยู่ในชนบทส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา และมีขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับการปลูกข้าว เช่น วันพืชมงคล วันแรกนาขวัญ การลงแขกเกี่ยวข้าวและดำนา เป็นต้น

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่สัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอินเดียที่ไม่บริโภคเนื้อวัว แต่เลี้ยงวัวไว้เพื่อใช้งานกว่า 200 ล้านตัว แม้แต่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ก็ไม่เพียงพอกับจำนวนวัวที่เลี้ยง แตกต่างจากชาวยุโรปที่นิยมเลี้ยงวัวไว้บริโภคผลิตทั้งเนื้อและนม มีการปรับปรุงทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ให้สัมพันธ์กับจำนวนวัวที่เลี้ยงด้วย หรือพวกมุสลิมรับประทานเนื้อวัวได้ แต่มีขนบธรรมเนียมประเพณีนิยมบริโภคเนื้อแกะ และไม่บริโภคเนื้อสุกร เป็นต้น

2. วัฒนธรรมทางความเจริญด้านวิทยาการ

ความเจริญทางด้านวิทยาการนำมาใช้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติให้พัฒนาขึ้นได้ เช่น การปรับปรุงแหล่งเพาะปลูกในเขตแห้งแล้ง โดยใช้ระบบการชลประทานเข้าช่วย การสร้างเส้นทางคมนาคมขนส่งให้ทันสมัยและสะดวกรวดเร็ว

ดังนั้น ความเจริญทางด้านวิทยาการจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์รู้จักปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น

ตัวอย่างความเจริญทางด้านวิทยาการที่นำมาใช้จนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มีดังนี้:—

1. การปรับปรุงเส้นทางการคมนาคมขนส่งทางบก ได้แก่ การสร้างทางรถไฟและถนนเพิ่มขึ้น โดยใช้เครื่องจักรเข้าช่วย ทางน้ำ ได้แก่ การขุดลอกคลอง แม่น้ำให้มีร่องลึก สร้างประตูปิด เปิด ปรับระดับน้ำ ทางอากาศ ได้แก่ การปรับปรุงท่าอากาศยานขยายเส้นทางเพิ่มขึ้น อื่น ๆ ได้แก่ การขนส่งทางท่อ

2. การเกษตรกรรม

—การเพาะปลูก ชาวนารู้จักใช้เครื่องจักรเข้าช่วยในการไถนาและเก็บเกี่ยวทำให้สะดวกรวดเร็วกว่าการใช้แรงงานคนหรือสัตว์

—การทำป่าไม้ ใช้เครื่องมือช่วยในการตัดและสร้างเส้นทางเข้าไปบรรทุกไม้

—การประมง ใช้เครื่องเรดาร์และเรือประมงที่ทันสมัย มีเครื่องมือและอุปกรณ์จับปลาหลายชนิด

—การเลี้ยงสัตว์ ใช้วิธีการคัดเลือกพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพปรับปรุงทุ่งหญ้าสร้างโรงงานผลิตเนื้อ นม และเนยที่ทันสมัย นอกจากนี้ยังใช้วิธีเพาะปลูกควบคู่ไปกับการเลี้ยงสัตว์ด้วย

3. การอุตสาหกรรม

มีการพัฒนาปรับปรุงเครื่องจักรแทนแรงงานคนทำให้ผลิตได้จำนวนมากและมีราคาถูก แต่มีปัญหาตามมาคือการว่างงานและสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ

คำถามทบทวน

1. ทรัพยากรธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างไรบ้าง อธิบาย
2. ทรัพยากรธรรมชาติคืออะไร แบ่งเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง
3. ดินและน้ำมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างไรบ้าง อธิบาย
4. ท่านมีวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำอย่างไร อธิบาย

5. บ่าไม้ สัตว์บ่า และแร่ธาตุ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างไรบ้าง อธิบาย
6. ท่านมีวิธีการอนุรักษ์บ่าไม้ สัตว์บ่า และแร่ธาตุอย่างไร อธิบาย
7. อากาศมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อย่างไร ปัจจุบันมีการอนุรักษ์อย่างไรบ้าง บอกมา 4 ข้อ
8. เหตุใดมนุษย์จึงเพิ่มความสนใจสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมากขึ้น อธิบาย
9. จงตอบความหมายจากหัวข้อต่อไปนี้.—

   ก. วัฒนธรรม ข. ขนบธรรมเนียม ค. ประเพณี
10. สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างไร

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก

บทที่ 5
การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรืออาชีพของมนุษย์

การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพของมนุษย์ในภูมิภาคต่างๆของโลก ย่อมไม่เหมือนกัน เพราะผลจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน การประกอบอาชีพนี้จำแนกได้ 2 ประเภท คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบยังชีพ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบการค้า

1. กิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือแบบเลี้ยงตัวเอง (Subsistence economic activities) คือ การประกอบอาชีพเพื่อใช้บริโภคเองภายในครอบครัว อาจมีเหลือจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนบ้างไม่มากนัก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มาตรฐานการครองชีพของประชากรที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองต่ำกว่าพวกอื่น กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ การเก็บของป่า (Food collectiong) การล่าสัตว์ (Hunting) การเลี้ยงสัตว์แบบเร่ร่อน (Normadic herding) การเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอย (Shifting cultivation) การจับปลา (Fishing) การเพาะปลูกแบบกึ่งเคลื่อนที่ (Semi—shifting